

www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Gelenek, Aidiyet ve Yok Oluş: Çaykaya Köyü Eski Cami

Tradition, Belonging and Destruction: The Old Mosque of Çaykaya Village

Muzaffer Karaaslan*

Abstract: Wall paintings and painted decorations are an important art form that has been practised by artists for centuries and has become an integral part of architecture. This art type, which was embraced by many Ottoman artists, continued without interruption after the Republic. The decorations of Çaykaya Village Old Mosque in Ankara, which are examined in the scope of this study, belong to the post-Republican period. Although the wall paintings and painted decorations in the building belong to 1960, they show great similarity with the examples from the late Ottoman period. In fact, the themes chosen exhibit the continuation of the Ottoman painted decoration tradition in the Republican period. This clearly proves that folk artists did not abandon the tradition after the Republic. In this study, not only the wall paintings and painted decorations of the building will be introduced, but also the belonging of the ornaments will be discussed and opinions on their place in folk culture will be presented. Another focus of the study is the issue of protection. The fact that the buildings in the Anatolian countryside built in the middle of the 20th century haven't been registered causes many of them to be ignored and even to be ruined. As a matter of fact, we face a group of "trivialized" buildings in Turkey. However, these architectural works are very important in terms of carrying the traces of traditional folk art. Çaykaya Village Old Mosque is one of the buildings which is on the brink of extinction in terms of both architectural characteristics and wall paintings and painted decorations. This study will also focus on the issue of the protection of the mosque.

Structured Abstract: Cecil Sharp, quoted by Peter Burke, states that *"If an individual produces innovation or diversity and the society likes it, they are imitated and added to the tradition treasury of the society"* (Burke, 1996, p. 134). This study is about a neglected art form -which has been included in the tradition treasure, adopted by folk artists and has been practiced for centuries- because it is not in the status of "historical artifact". This underestimation is also valid for the decorations of many architectural works that are contemporary of Çaykaya Village Old Mosque, which is the subject of this study. As a result, we come across a group of "trivialized" structures in Turkey.

Wall paintings and painted decorations have been made by artists for centuries and have become almost an integral part of architecture. The decorations in Çaykaya Village Old Mosque, which will be examined in this study, are similar to the examples from the late Ottoman period. In fact, the selected topics indicates the continuation of the Ottoman painted decoration tradition in the Republican period. However, the subject of this study is not only to introduce the decorations in the building, but also to discuss the belonging of the decorations and to determine their place in the folk culture.

* Sanat Tarihçi
Art Historian

ORCID 0000-0002-6095-141X

muzafferkaraaslan1@gmail.com

Cite as/ Atıf: Karaaslan, M. (2021). Gelenek, aidiyet ve yok oluş: Çaykaya Köyü Eski Cami. *Turkish Studies*, 16(7), 221-236. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52910>

Received/Geliş: 12 October/Ekim 2021

Accepted/Kabul: 27 December/Aralık 2021

Published/Yayın: 31 December/Aralık 2021

Checked by plagiarism software
CC BY-NC 4.0

Wall painting in the Ottoman Empire is a type of art preferred by patrons and artists since the early periods. It has been made and developed by artists with unique expressions of each period. It is observed that there has been an increase in wall paintings and painted decoration especially in the late Ottoman period. Two points draw attention in the decorations made since the 18th century. The first one is the techniques and motifs settled in the decoration world of the Ottoman Empire before the 18th century, and the second one is the patterns and styles that entered the ornamental arts as a result of intense relations with Europe. These two understandings of art, which seem to be different from each other, were united in a common cultural pool in the late Ottoman period. This hybrid decoration approach was adopted by folk artists and included in the tradition treasury of the society. Wall paintings and painted decorations spread to various regions by local artists and continued to be practiced even after the proclamation of the republic, as well. One of the buildings where we can follow the traces of this tradition is Çaykaya Village Old Mosque located in Kalecik district of Ankara.

Çaykaya Village Old Mosque is 85 km. from Ankara and 18 km. from Kalecik. The building was officially registered with the decision of the Cultural Heritage Preservation Board No. II of Ankara on 17.10.2017. According to the information on the inventory slips, the building dates back to the beginning of the 20th century. There is an information that Mirimoğlu Mehmet Efendi ibn Abdullah from Altıntaş (Kumartaş) Village donated money to the mosque in 1912. Two things can be said about this information. The first is that the building was built by Mirimoğlu Mehmet Efendi ibn Abdullah in 1912, and the second is that the mosque was built before 1912 and the donated money was just a donation. However, in any case, the first phase of the building belongs to the beginning of the 20th century. The mosque was rebuilt in 1954. This information was received both from some inscriptions in the building and from oral history studies conducted with the people of the region.

Çaykaya Village Old Mosque is very rich in terms of decoration. There are wall paintings, painted decorations and writing arrangements in the building. These decorations are seen on the altar, pulpit, at the ceiling and on the walls of the building. Painted decorations are generally in the form of floral and geometric motifs. Wall paintings are in the form of vase arrangements, fruit and tree depictions, banners, scales and Zülfikar images.

The writing arrangements in the building is another important issue that needs to be emphasized. Among the ornamental repertoire of Çaykaya Village Old Mosque, the group writings constitute the majority. The writings can also be divided into categories within themselves. The first group consists of pictograms, which are similar to plates, stacks of writings and musennas; the second group is the sacred texts in the thuluth and naskh scripts.

The painted decorations and wall paintings of the Çaykaya Village Old Mosque are closely tied to the tradition. The decorations in the building are examples of Ottoman tradition practiced in the Republican period by folk artists. Undoubtedly, folk artists are the people who have the greatest share in this cultural transfer. In his work on European folk culture, Peter Burke mentions professionals, semi-professionals and amateurs in the dissemination of folk culture. Although Burke made inferences on European culture, it would not be wrong to apply the same kind of thinking to folk art in Turkey. In his book on folk artists, Peter Burke states that "[t]hey were often travelers and worked in their clients' homes. Their training was also informal. Painters must have broadened their repertoire and tried to pass their talents on to their children by copying or adapting woodcarvings from the Netherlands or Germany." (Burke, 1996, p. 111). The use of molding in the decorations and the characteristics of the selected images and writings in the mosque undoubtedly enables us to describe Nakkaş Muhammed/Mehmed (the artist of the mosque) as a folk artist defined by Burke. The wall paintings and decorative patterns in Çaykaya Village Old Mosque continue to be practised until the post-Republican period and can be encountered in various regions. Thus we can deduce that the travelling artists both spread this art and expanded their repertoire.

The decorations in Çaykaya Village Old Mosque date back to 1960. The biggest issue regarding both this building and other contemporary buildings is protection. One of the most significant factors in the official registration of this building is that its first construction dates back to the Ottoman period. However, not every building has such a historical character. For this reason, we encounter a group of buildings having decorations dating back to the 1970s (perhaps earlier) and ignored because they have no historical value. The fate of the majority of these wall-painted mosques, which are mostly located in towns and villages, has changed with the construction of new mosques. These abandoned buildings were either ruined or on the brink

of falling into ruin over time. Çaykaya Village Old Mosque is an important building which carries the traces of folk art and is sadly on the brink of extinction.

Keywords: Art History, Ankara, Çaykaya Village Old Mosque, wall painting, painted decoration

Öz: Duvar resimleri ve boyalı nakışlar yüzyıllardır sanatçılar tarafından yapılan ve mimarinin ayrılmaz bir parçası haline dönüşen önemli bir sanat türüdür. Osmanlı sanatçılarının benimsediği bu sanat türü kesintiye uğramadan Cumhuriyet sonrasında da devam etmiştir. Çalışmanın kapsamına alınan Ankara'daki Çaykaya Köyü Eski Cami'nin bezemeleri Cumhuriyet sonrasına aittir. Yapıdaki duvar resimleri ve boyalı nakışlar her ne kadar 1960 yılına ait olsa da Osmanlı'nın geç dönemine ait örneklerle büyük benzerlik göstermektedir. Hatta seçilen temalar Osmanlı boyalı nakış geleneğinin Cumhuriyet dönemindeki devamı niteliğindedir. Bu durum halk sanatçılarının Cumhuriyet sonrasında gelenekten kopmadıklarını ve geleneği devam ettirdiklerini açıkça kanıtlamaktadır. Söz konusu çalışmada sadece Çaykaya Köyü Eski Cami'nin duvar resimleri ve boyalı nakışları tanıtılmayacaktır. Aynı zamanda bezemelerin aidiyeti tartışılacak ve halk kültürü içerisindeki yeri üzerine görüşler sunulacaktır. Çalışmanın bir diğer konusu koruma sorunudur. 20. yüzyılın ortalarına ait olan Anadolu kırsalındaki yapıların, tarihi eser statüsünde olmaması birçok yapının göz ardı edilmesine ve hatta yıkılmasına neden olmaktadır. Haliyle Türkiye'de "önemsizleştirilmiş" bir grup yapı karşımıza çıkmaktadır. Ancak söz konusu mimari eserler halk sanatının izlerini taşıması açısından oldukça önemlidir. Çaykaya Köyü Eski Cami de hem mimari özellikleri hem de duvar resimleri ve boyalı nakışları açısından yok olmanın eşiğine gelmiş yapılardan biridir. Bu çalışmada Çaykaya Köyü Eski Cami'nin koruma sorunu üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Tarihi, Ankara, Çaykaya Köyü Eski Cami, duvar resmi, boyalı nakış

Giriş

Peter Burke'ün aktarımıyla Cecil Sharp "*Eğer bir birey yenilik veya çeşitlilik üretirse ve toplum bunu beğenirse, bunlar taklit edilir ve toplumun geleneğine katılır*" şeklinde ifade eder (Burke, 1996, s. 134). Bu çalışma, gelenek hazinesine dahil edilmiş, halk sanatçıları tarafından benimsenmiş ve yüzyıllardır sürekliliği olan bir sanat türünün "*tarihi eser*" statüsünde olmamasından dolayı gözardı edilmesi üzerinedir. Bu değer vermeyiş aslında çalışmanın konusunu oluşturan Çaykaya Köyü Eski Cami'nin çağdaşı olan birçok mimari eserin bezemeleri için de geçerlidir. Haliyle Türkiye'de "*önemsizleştirilmiş*" bir grup yapı karşımıza çıkmaktadır.

Duvar resimleri ve boyalı nakışlar yüzyıllar boyunca sanatçılar tarafından yapılmış ve neredeyse mimarinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Çalışmada incelenecek olan Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki bezemeler Osmanlı'nın geç dönemine ait örneklerle benzerlik göstermektedir. Hatta seçilen konular Osmanlı boyalı nakış geleneğinin Cumhuriyet dönemindeki devamı niteliğindedir. Ancak bu çalışmanın konusu sadece yapıdaki bezemeleri tanıtmak değil aynı zamanda bezemelerin aidiyetini tartışmak ve halk kültürü içerisindeki yerini saptamaktır.

Osmanlı Devleti'ndeki duvar resimleri erken dönemden itibaren baniler ve sanatçılar tarafından tercih edilen bir sanat türüdür. Bu sanat türü her dönemin kendine özgü ifadeleri ile sanatçılar tarafından yapılmış ve geliştirilmiştir. Özellikle Osmanlı'nın geç döneminde duvar resimleri ve boyalı nakışlarda bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. 18. yüzyıldan itibaren yapılan bezemelerde iki şey ilgi çeker. Birincisi 18. yüzyıl öncesi Osmanlı'nın bezeme dünyasına yerleşmiş teknik ve motifler, ikincisi ise Avrupa ile yoğun ilişkiler sonucu süsleme sanatlarına giren desenler ve üsluplar. Birbirinden farklı gibi görülen bu iki sanat anlayışı Osmanlı'nın geç döneminde ortak kültür havuzunda birleşmiştir. Bu hibrit bezeme anlayışı halk sanatçıları tarafından benimsenerek toplumun gelenek hazinesine dahil olmuştur. Gelenekselleşen ve mahalli sanatçılar tarafında geniş bir yelpaze ile çeşitli bölgelere yayılan duvar resimleri ve boyalı nakışlar yüzyıllara aldırış etmeden Cumhuriyet sonrasında da devam etmiştir. Bu geleneğin izlerini takip ettiğimiz yapılardan biri ise

Ankara'nın Kalecik İlçesindeki Çaykaya Köyü Eski Cami'dir (Arık, 1976, s. 23-23; Renda, 1977, s. 77; Bağcı, 1995, s. 33; Kuyulu, 2000, s. 1; Tekinalp, 2002, s. 441-442; Bağcı, 2004, s. 741).

Çaykaya Köyü Eski Cami, Ankara'ya 85 km., Kalecik'e ise 18 km. uzaklıktadır (Resim 1). Yapı, 17.10.2017 tarihinde Ankara II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile tescillenmiştir.¹ Envanter fişlerindeki bilgiler doğrultusunda yapı 20. yüzyılın başlarına aittir. Hatta Altıntaş (Kumartaş) Köyü'nden Mirimoğlu Mehmet Efendi ibni Abdullah'ın 1912 yılında camiye para vakfettiği yönünde bir bilgi vardır.² Bu bilgi doğrultusunda iki şey söylenebilir. Birincisi yapının 1912 yılında Mirimoğlu Mehmet Efendi ibni Abdullah tarafından yaptırıldığı, ikincisi ise caminin 1912'den önce yapıldığı ve vakfedilen paranın sadece bir bağış olduğu. Ancak her hâlükârda yapının ilk evresi 20. yüzyılın başlarına aittir.

Resim 1: Çaykaya Köyü Eski Cami (Karaaslan, 2020)

Cami, 1954 yılında yeniden inşa edilmiştir. Bu bilgi hem yapıdaki bazı kitabelerden hem de bölge halkıyla yapılan sözlü tarih çalışmalarından öğrenilmiştir. Köy sakinlerinden Satılmış Tamer (d. 1950) ile yapılan görüşmede camiyi yöre halkının para toplayarak birlikte yaptırdığı bilgisine erişilmiştir. Yine Tamer, caminin mimarının Değirmenkaya Köyü'nden Ömer isiminde bir usta olduğunu dile getirmiştir.³

Eğimli bir arazi üzerine konumlandırılan Çaykaya Köyü Eski Cami dikdörtgen bir plana sahiptir. Cami, moloz taş üzerine yükselen kerpiç duvarlarla inşa edilmiştir. Yapı, içten ahşap tavan, dıştan kırma çatı ile örtülüdür. Minaresi olmayan caminin ahşap taşıyıcılar ile desteklenen

¹ Bu bilgi Ankara II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.10.2017 tarihinde 2847 numaralı karar dosyasından öğrenilmiştir.

² Bu bilgi yapının tescil dosyasındaki envanter belgesinden erişilmiştir.

³ Satılmış Tamer ile 7 Eylül 2020 tarihinde görüşme yapılmıştır. Verdiği bilgilerden dolayı kendisine bir kez daha teşekkür ederim.

çok büyük olmayan iki katlı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin üst katı sergah veya seyregah olarak tanımlanabilecek bir tasarıma sahiptir. Batı duvarındaki ahşap bir merdivenle çıkılan bu kat, yapıya dıştan tipik bir Ankara evi görünümü katmaktadır (Resim 1). Caminin dışı taşkın bir mihrabı ve ahşaptan yapılmış vaiz kürsüsü, kadınlar mahfili ve minberi vardır (Resim 2). Minber hem ahşap işçiliği hem de usta kitabesiyle oldukça önemlidir. Minberin köşk altında iki satırlık dikdörtgen bir kitabe yer alır. Burada “*Mimar-ı Martlı Veyis Mahir 1370- Veyis -1954*” yazar. Kitabede dikkat çeken şey ustanın hem Osmanlı hem de günümüz Türkçesini beraber kullanmasıdır. Minberin sanatçısı Veyis’in Martlı olduğu kitabede yazmakla birlikte köy sakinlerinden Satılmış Tamer, Veyis ustanın Çankırı’nın Şabanözüne bağlı Mart Köyü’nden gelip çalıştığını belirtmiştir.

Resim 2: Caminin Harimi (Karaaslan, 2020)

Yıkılmak üzere olan Çaykaya Köyü Eski Cami’nin en önemli özelliği harimdeki boyalı nakışlar ve duvar resimleridir. Bu bezemeler yukarıda da belirtildiği gibi halk sanatçıları tarafından benimsenmiş bezemelerin, Osmanlı aidiyetinde yüzyıllar içerisinde kökleşerek, Cumhuriyet dönemine taşındığının önemli bir göstergesidir.

Boyalı Nakışlar

Çaykaya Köyü Eski Camisi’ndeki boyalı nakışlar yapının mihrabında, minberinde, tavanında ve duvarlarında görülür. Genellikle bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan düzenlemeler vardır. Caminin ilk sıra pencerelerine aynı kompozisyon yapılmıştır. Pencerelerin her iki yanında yivli ince bir sütun üzerinde yükselen ve pencerelerin üst bölümünde birleşen C, S kıvrımlı akantus yaprakları ve çiçek demetleri yer alır. Bunların yanı sıra sütun tasvirlerinin üstünde vazo düzenlemeleri vardır (Resim 3).

Resim 3: Harimin Doğu Duvarındaki Bezemeler (Karaaslan, 2020)

Pencerelerin yanı sıra yine harim duvarlarında yoğun olarak boyalı nakışlar karşımıza çıkar. Pencerelerin aralarındaki duvarlarda küçük bir daire içerisine yapılmış çiçek ve yanlara doğru uzayan C, S kıvrımları görülür. Bu kıvrımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde stilize bir bitki ortaya çıkar. Bunların yanı sıra yine harim duvarlarında ve mihrapta İslam dini açısından önemli olan kişilerin isimlerinin yazılı olduğu çerçevelerin etrafında sarı, mavi, kırmızı ve yeşil renklerle boyalı kıvrımlar ve küçük bitki tasvirleri vardır (Resim 3). Ayrıca mihrabın çerçevesinde birbirini tekrar eden bitkisel ve geometrik motifler görülür (Resim 2).

Boyalı nakışların olduğu bir diğer yer ikinci sıra pencerelerin üst bölümlerinde ve aralarındadır. Pencerelerin üzerinde mavi renkte C, S kıvrımları ve onların etrafında yeşil ve pembenin kullanıldığı çiçek resimleri vardır. Üst sıra pencerelerin aralarında ise zig zag motifleri, C kıvrımları ve küçük bitkilerin olduğu bir düzenleme yer alır. Bu kompozisyon pencereleri birbirine bağlamaktadır (Resim 2-3).

Çaykaya Köyü Camisi'ndeki boyalı nakışlar sadece kuru sıva üzerine değil ahşap üzerine de uygulanmıştır. Ahşap üzerine örnekler ise yapının minberinde ve tavanındadır. Mavi, sarı ve yeşil renklerin hakim olduğu minberin yan aynalığında petek formunda ahşap işçiliği ve bunların hemen üzerinde papatya tasvirleri vardır. Minberin merdiven korkuluklarındaki baklava dilimli ahşap işçilik ise yeşil ve sarı renklerle boyalıdır (Resim 2). Benzer renk ve motifler ahşap tavanda da görülür. Tavan eteğinde üçgen formunda geometrik motifler yer alırken tavanda ise sekiz köşeli ahşap işçiliğinin içindeki baklava dilimlerinde küçük papatya bezemeleri bulunur. Tavan göbeğinin kenarında "Ya Allah, Ya Ebubekir, Ya Osman, Ya Ömer Ömer" yazıları okunur. Ömer isminin iki defa yazılması oldukça ilgi çekicidir. Yukarıda bahsedildiği gibi caminin mimarı Ömer isminde biridir. Burada Ömer isminin iki defa tekrarlanması mimara bir gönderme olarak yorumlanabilir. Muhtemelen mimar, ismini Hz. Ömer'in yanına yazarak hem bir sanatçı kitabesi oluşturmuş hem de dikkat çekmeyerek eserini anonimleştirmeye çalışmıştır (Resim 4).

Resim 4: Tavandaki Boyalı Nakışlar (Karaaslan, 2020)

Duvar Resimleri

aykaya Köyü Eski Cami'nin en önemli özelliklerinden biri duvar resimleridir. Yapıdaki duvar resimleri manzaralardan ziyade nesne tasvirlerinden oluşur. Camide ilk ilgi çeken resim mihraptaki kandil ve perde düzenlemesidir. Burada iki yana toplanmış yeşil bir perde tasviri ve hemen ortasında sarkan farklı renklerle yapılmış kandil tasviri vardır (Resim 5).

Resim 5: Mihraptaki Bezemeler (Karaaslan, 2020)

Yapıdaki bir diğ er resim grubu vazo düzenlemeleridir. Vazo düzenlemelerinin büyük bir çoğunluğu şablondan çalışılmış olsa da hepsi birbirinden farklı kompozisyonlardadır. Mihrapta, müezzin mahfilinde, kadınlar mahfilinde ve pencerelerdeki boyalı nakışların arasında vazo düzenlemeleriyle karşılaşılır. Pencerelerin ve mihrabın her iki yanındaki vazo düzenlemeleri birbirine benzemektedir. Kadınlar mahfilindeki kompozisyonlarda ise vazoların aynı kalıptan yapıldığı anlaşılma k l a birlikte çiçek buketlerinde farklılıklar söz konusudur. Müezzin mahfilinde de yine birbirine benzer ancak farklı vazo ve çiçek düzenlemeleri vardır. Bu kompozisyonlarda genellikle pastel tonlar kullanılmıştır (Resim 3-5-6).

Resim 6: Kadınlar Mahfili ve Güney Duvarındaki Bezemeler (Karaaslan, 2020)

Camideki bir diğer resim saat tasviridir. Mihrabın her iki yanında ayaklı ve sarkaçlı saat imgesi vardır. Kahverenginin hakim olduğu bu saat tasvirlerinde akrep ve yelkovan farklı zamanları gösterir. Ayrıca saatin üzerinde çeşitli bitkisel bezemeler mevcuttur (Resim 5). Çaykaya Köyü Eski Cami'nin batı duvarında ilgi çekici iki duvar resmi vardır. Bunlardan ilki sancak tasviridir. Tek bir gövde üzerinde yükselen ve yukarıda üç sancağa ayrılan bu imgenin üzerinde çeşitli yazılar vardır. Sancağın gövde kısmındaki bitkisel bezemelere yapının çeşitli yerlerinde karşılaşılır. İkinci resim sancağın hemen yanındaki terazi tasviridir. Hardal sarısı renkle yapılan terazinin ortasında “Mizan” yazar (Resim 7).

Resim 7: Sancak ve Terazi Tasviri (Karaaslan, 2020)

Yapıda yer alan bir başka duvar resmi doğu duvarında görülen Zülfikâr tasviridir. Hz. Ali'nin kılıcı olarak bilinen bu kılıç bütün ayrıntılarıyla verilmiştir. Kılıcın kabzası, balçağı ve topuzu kahverengi, namlusu açık mavi ve çift ucu kırmızıyla boyalıdır. Aslında sanatçı burada kanlı bir kılıç resmetmeye çalışmıştır (Resim 8).

Resim 8: Zülfikar Tasviri (Karaaslan, 2020)

Caminin doğu ve batı duvarında, kadınlar mahfilinin hemen altında birbirine paralel bir şekilde yapılmış servi tasvirleri vardır. Serbest fırça darbeleriyle yapılmış servi ağaçları asma dallarıyla sarılıdır. Kenara doğru uzayan asma dallarında ise üzümler görülür. Resimler yeşil, mavi ve kahverenginin tonlarıyla boyalıdır (Resim 9).

Resim 9: Servi Ağacı, Asma ve Karpuz Tasvirleri (Karaaslan, 2020)

Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki son resim yapının batı duvarındaki servi ağacı tasvirinin hemen yanındaki karpuz imgesidir. Burada dilimlenmiş ve üzerine bıçak saplanmış bir karpuz resmi vardır. Sanatçı tarafından oldukça basit bir şekilde yapılmış olmasına rağmen yine de karpuzun bazı detayları görülür (Resim 9).

Yazılar

Çaykaya Köyü Eski Cami'nin bezeme repertuarı arasında en çok örneği olan grup yazılardır. Yazılar da kendi içinde gruplara ayrılmaktadır. İlk grup levhalara benzeyen yazı resimler, yazı istifleri ve müsennalardan oluşmaktadır. İkinci grup ise sülüs ve nesih yazı türlerindeki kutsal metinlerdir.

Yazı resimler arasında ilk olarak güney duvarındaki düzenleme ilgi çeker. Burada Yasin Suresi'nden “*Yâsîn Vel Kur'ân-il hakîm İnneke leminel mürselîn Alâ sırâtin müstakîm*” bölümleri okunur. Sanatçı, Yasin Suresi'ni ibrik formunda duvara işlemiştir ve nesnenin bütün detaylarını yazılarla vermiştir (Resim 10).

Resim 10: İbric Formunda Yazı Resim (Karaaslan, 2020)

Yapıda yazılarla resimlerin birleştiği diğer imgeler ise yukarıda da anlatılan Zülfikar ve sancaktır. Bu tasvirler ibrikte olduğu gibi sadece yazıdan oluşmamaktadır. Ancak yazıyla ortak bir kompozisyon içerisindedir. Zülfikar'da üç farklı yazı görülür. Üstten alta sıralanacak olursa “*La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar*”, Saff suresi 13. ayetten “*Nasrun minallahi ve fethun karib*” ve son olarak “*Ve beşer la'lu mir ya Muhammed*” yazıları okunur. Sancakta ise “*Bismillahirrahmanirrahim*”, “*Elhemdüllilah rabbil alemin*” ve “*La ilahe illallah Muhammed resulallah*” yazıları resimle birlikte kompoze edilmiştir (Resim 8).

Camide iki yazı istifi vardır. Bunlar doğu ve batı duvarında karşılıklı bir şekilde duran ve aynı kalıptan yapıldığı anlaşılan “*Maşallah*” yazılarıdır. Her iki yazı da daire formunda kompoze edilmiştir. Ayrıca yazı istifinin üzerinde alemler görülür. Yine levhalara benzeyen ve yapının doğu duvarında bulunan bir diğer yazı ise müsenna olarak duvara işlenmiştir. Burada “*La ilahe illallah*” yazısı okunur (Resim 3).

Çaykaya Köyü Eski Camisi'nde levhalara benzeyen yazılar dışında nesih ve sülüs türlerinde yazılar da vardır. Mihrap alınlığında Ali İmran Suresi 37. Ayet'ten “*Kullema dehale aleyhâ Zekeriyyal mihrabe*” okunur. Yine mihrabın köşeliklerinde madalyonlar içerisinde “*La ilahe illallah*” ve “*Şefa'at ya resullah*” yazılıdır. Ayrı yazılan bu yazılar bir bütün cümlenin parçalarıdır (Resim 5). Bunun yanı sıra ayrı yazılmasına rağmen bütünlük sağlayan bir diğer örnek de batı duvarındadır. Burada “*La ilahe illallah el melikül hakkul mübin*” ve “*Muhammedün resulullah sadikul va'dül emin*” yazıları okunur.

Yapının üç duvarında da “*Bismillahirrahmanirrahim*” yazılıdır. Bunun yanı sıra camide Kur’an’dan metinler oldukça çoktur. Caminin güney duvarında Bakara Suresi 144. Ayet’ten “*Fe velli vecheke şatral mescidil haram*”, doğu duvarında Nisa Suresi 103. Ayet’ten “*Selate kanet alal mu’minine kitaben mevkuta*” ve tavan eteğinde ise Âyetül-kürsî yani Bakara Suresi 255. Ayet yazılıdır. Bunlarla birlikte harim duvarında madalyonlar içerisinde görülen Allah, Muhammed, dört halife, Hasan ve Hüseyin’in isimleri görülür.

Caminin kuzey duvarında yer alan ve belki de yapıyı diğerlerinden ayıran yazı sanatçı kitabesidir. Oldukça büyük ve neredeyse duvarı kaplayan yazıda “*Bunu yazan bir muhalif rüzigar kendi gitti ismi kaldı yadigar Muhammed/Mehmed ... Nakkaş 1960*” sanatçı tarafından duvara işlenmiştir (Resim 6). Aslında nakkaş kitabesinde bazı yazım hataları ve okunamayan yerler vardır. İsimden önce gelen cümlelerin kalıp bir cümle olması metnin anlaşılmasını sağlamıştır. Ancak aynı durum sanaçının adı için geçerli değildir. İki ismin birleştirilerek yazıldığı görülür. İlk isim Muhammed veya Mehmed olarak okunabilirken ikinci isim ne yazık ki tam olarak anlaşılammaktadır. Bu durum sanatçının Arap harflerine pek hakim olmadığını ve belli yazı kalıplarından yararlanarak çalıştığını düşündürür.

Geleneğin Devamı

Çalışmanın amacı sadece yapıyı ve bezemelerinin repertuvarını anlatmak değildir. Bezemelerin yukarıda ayrıntılı bir şekilde anlatılmasının nedeni sanatçının gelenek belleğinden nasıl beslendiğini örnekler üzerinden göstermektir.

Çaykaya Köyü Eski Cami, mimari anlamda diğer yapılardan ayrılmayan, çok fazla bir özelliği olmayan hatta dışarıdan bakıldığında tipik Ankara evlerine benzeyen bir tasarıma sahiptir (Resim 1). Cami sadece plan açısından değil yapı malzemesi olarak da Ankara’daki dini ve sivil mimarilerle örtüşür. Özellikle kerpiç Ankara’daki Osmanlı yapılarında sıklıkla kullanılan bir yapı malzemesidir. Bu yönden Çaykaya Köyü Eski Cami, Osmanlı’dan beri kentte benimsenen mimari anlayışın Cumhuriyet dönemine yansımadır (Akok, 1951, s. 4-5; Öney, 1971, s.101-102).

Yapı sadece mimari anlamda gelenekten beslenmemiştir. Cami içerisindeki boyalı nakışlar ve duvar resimleri de en az yapının mimarisi kadar gelenekle sıkı sıkıya bağlıdır. Hatta yapı ve bezemelerin tarihleri bilinmese Osmanlı dönemine ait olduğu düşünülebilir. Çaykaya Köyü Eski Camisi’ndeki boyalı nakışlar özellikle 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanatçıları tarafından yapılan bezemelere benzemektedir. İlk sıra pencerelerin etrafında, uluslararası bir üslup haline gelen Barok üsluptaki boyalı nakışlar tam anlamıyla Osmanlı’nın geç dönemindeki beğeniyle örtüşür. Yapıdaki bezemelerin benzerleri veya çeşitlemeleri Anadolu ve Balkanlar’daki yapılarda sıklıkla karşılaşılır. Özellikle Osmanlı’nın geç dönemindeki yapıların pencerelerinde C, S kıvrımlı bitkisel ve geometrik bezemeler en çok örneği olan boyalı nakışlardır. Yapı bazında örnek verecek olursak Prizren’deki Emin Paşa Camisi’nin pencerelerindeki bitkisel bezemeler ve vazö düzenlemeleri iyi bir karşılaştırma örneğidir. Bu camideki boyalı nakışlar Çaykaya Köyü Eski Camisi’ndeki bezemelerle birebir aynı olmasa da kompozisyon ve tercih edilen repertuar açısından ortaklıkları vardır. Ayrıca Emin Paşa Camisi’ndeki duvar resimleri ve boyalı nakışlar 19. yüzyıla aittir (Karaaslan, 2018, 73). Bu durum yüzyıl açısından değerlendirildiğinde Çaykaya Köyü Eski Camisi’nin gelenekten beslendiğinin de kanıtıdır. Sadece pencere kenarındaki bezemeler için değil yapının genel olarak bütün boyalı nakışları için de bu çıkarım yapılabilir (Resim 2-3).

Boyalı nakışlar dışında camideki resimler de yine oldukça önemlidir. İlk grup olarak vazö düzenlemelerini ele almak gerekir. Gerek pencere kenarlarında gerekse harim duvarlarında en çok karşılaşılan kompozisyon vazö düzenlemeleridir. Genel olarak yapıdaki örneklerde ortak şablonların izleri görülse de bir bütün olarak farklılardır (Resim 3-5-6). Vazö düzenlemelerinin kökeni Osmanlı sanat dünyasında oldukça eskilere dayanır. Bu konudaki bezemeler sadece duvar resmi olarak değil aynı zamanda çini, ahşap, alçı, kumaş ve kitap sanatlarında da örnekleri vardır ve bunların hepsi birbirinin çeşitlemesidir. 16. yüzyıldaki bir İznik seramiğinde, Topkapı

Sarayının haremdeki 17. yüzyıl çinilerinde, yine aynı sarayın 18. yüzyıla ait III. Ahmed Kütüphanesi'nin malakâri bezemelerinde vazo düzenlemeleriyle karşılaşılır. Birbirini takip eden yüzyıllarda ve birbirinden farklı sanat türlerinde yapılan vazo düzenlemesi Osmanlı bezeme dünyasına yerleşmiş, başkentten taşraya kadar birçok bölgede sanatçılar tarafından üretilmiş önemli bir imgedir. Konunun kapsamına alınan yapıdaki vazo düzenlemeleri de yerleşmiş bir repertuvarın Cumhuriyet sonrasında da devam ettiğinin göstergesidir (Renda, 1977, s. 77-78; Atasoy, 2011, 101-108).

Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki duvar resimleri arasında saat tasvirleri bir başka imge grubunu oluşturur (Resim 5). Sarkaçlı saatler Avrupa'da 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Osmanlı Devleti'nde ise 18. yüzyıla birlikte günlük ama lüks kullanım aracı olarak sarayda ve varlıklı kişilerin evlerinde yer alır. III. Selim'in saate ilgisinin olduğu bununla birlikte II. Abdülhamid'in her vilayete bir saat kulesi yapılması için dönemin valilerine emir verdiği bilinir. Haliyle zenginliğin sembolü olan saatler sultanların teşvikiyle taşraya taşınmıştır (Gezgör, 1997, s. 17; Biçici, 2012, s. 150). Dönem açısından ilgi çekici olan saatler halk sanatçılarından da dikkatini çekmiştir. Bu ilgi saatlerin duvarlara resim olarak yansımaya neden olmuştur. Anadolu ve Balkanlar'daki birçok camide saat tasviri vardır. İzmir Şadırvanaltı Cami, Amasya II. Bayezid Camisi'nin Şadırvanı, Tiran Ethem Bey Cami ve Berat Bekarlar Camisi'ndeki saat tasvirleri farklı bölgelerdeki örneklerdir (Arık, 1976, s. 85; Kuyulu, 1998, s.77; Uçar, 2013, s.127). Ankara'daki camilerde de saat tasviri vardır. Onlardan biri ise Kalecik Tabakhane Camisi'dir. Genel olarak bakıldığında Çaykaya Köyü Eski Cami'deki saat tasvirlerinin benzerleri Osmanlı dönemindeki birçok kentte görülür. Ayrıca Ankara'da benzer örneklerin olması bölge halkının ve sanatçıların bu imgeye hakim olduğunu ortaya çıkarır.⁴ Bir başka nokta ise Çaykaya Köyü Camisi'ndeki saat tasvirlerinin gösterdiği zamandır. Dikkat edildiğinde saatlerdeki zaman öğle ve akşam namazlarının vakitlerini göstermektedir. Haliyle yapıdaki saat tasvirleri sadece bir bezeme olarak düşünülmemiş aynı zamanda sanatçı tarafından işlevsellik de kazandırılmıştır.

Camideki bir başka resim sancak tasviridir (Resim 7). Bu tasvir doğrudan Hz. Muhammed ile ilişkilendirilir. Sancağın üzerinde Livâü'l-Hamd yazar. Bunun yanı sıra Kelime-i Tevhid ve diğer yazılar ile Allah ve Muhammed'in kutsallığına ve teklifine bir gönderme vardır. Livâü'l-Hamd, peygambere ihsan edilen ve kıyamet gününde inananların altında toplanacağı sancaktır (Yavuz, 2003, s. 200). Çoğunlukla dua kitaplarında karşılaşılan bu imge halk sanatçıları tarafından duvar resmi olarak da yapılmıştır. Burada önemli olan bir başka nokta ise sanatçıların esin kaynakları arasında dua kitaplarının yer almasıdır (Bağcı, 2003, s.43; Tanındı, Kilecik,2012, s.166). Kitap, levha vb. eserler aracılığıyla popüler bir imge haline gelen sancak tasvirinin görüldüğü Afyon Dazkırı-İdris Köyü Camisi ve Denizli Baklan Köyü Boğaziçi Camisi birkaç Osmanlı dönemi yapısıdır (Çakmak, 1995, s. 532; Beykal, 1996, s. 28-29). Ancak bu imge Osmanlı sonrasında da sanatçılar tarafından yapılmaya devam eder. Bezemeleri Cumhuriyet sonrasında ait Konya Ereğli Büyük Dede Köyü Camisi, Denizli Menteş Köyü Camisi ve Bayat Köyü Camisi'ndeki resimler arasında Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndekine benzer sancak tasvirleri vardır (Çakmak, 2017, s. 171; Arslan, 2020, s. 245). Hem Osmanlı dönemi hem de Cumhuriyet dönemine ait sancak tasvirlerinin yer aldığı yapı sayısının örneğini çoğaltmak mümkün. Neredeyse Anadolu'nun hemen hemen birçok bölgesinde sancak tasviriyle karşılaşılır. Bu durum sancak tasvirinin halk ve halk sanatçıları arasında popüler bir imge haline geldiğini gösterir.

Sancak tasvirinin hemen yanında yer alan bir diğer resim mizan yani terazidir (Resim 7). Terazi imgesi de yine sancak tasvirlerinde olduğu gibi Osmanlı resim dünyasında sıklıkla karşılaşılır. Muğla, Fethiye Seki Yaylası Tekke Cami, Afyon Dazkırı İdris Köyü Cami, Denizli

⁴ Kalecik Tabakhane Camisi'ndeki bezemeler 2019 Mart-2020 Mart tarihleri arasında Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM) tarafından desteklenen ve tarafımda yürütülen "Ankara'daki Osmanlı Dönemi Boyalı Nakışlar ve Duvar Resimleri" isimli proje kapsamında incelenmiştir. Yapıdaki incelemelerde camide saat tasvirlerinin olduğu tespit edilmiş ve fotoğraflarla belgelenmiştir.

Baklan Köyü Boğaziçi Cami ve Tokat Zile Şeyh Nusrettin Türbesi terazi tasvirinin yer aldığı bazı Osmanlı dönemi yapılarıdır (Çal, 1987, s. 435-436; Duran, 1992, s.327; Çakmak, 1995, s. 532). Bu imge Cumhuriyet dönemi yapılarına da sanatçılar tarafından yapılmıştır. Gümüşhane Tandırlık Köyü Cami ve Konya Ereğli Büyük Dede Köyü Camisi'nde mizan tasvirleri vardır. Mizan, kıyamet günü kurulacak olan ve iyilik ile kötülüğün tartıldığı bir adalet terazisidir. Çaykaya Köyü Camisi'ndeki terazi tasviri sancak resminin hemen yanına yapılmıştır. Yukarıda Livâü'l-Hamd'ın kıyamet günü inananların altında toplanacağı sancak olduğu belirtilmiştir. Terazinin ise sancak tasvirinin hemen yanına yapılması yine inanç ve mükafata bir gönderme olarak yorumlanabilir. Terazi ve sancak birlikteliği sadece Çaykaya Köyü Eski Camisi'nde karşılaşılmamaktadır. Yukarıda da örnekleri verilen Muğla, Afyonkarahisar ve Denizli camilerinde benzer kompozisyonlar vardır.

Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki son resim Zülfikar tasviridir (Resim 8). Zülfikar, Hz. Ali ile bütünleşmiş ve zamanla iktidar ve gücün sembolüne dönüşmüş bir nesnedir. Kılıçla ilgili çeşitli anlatımlar olmakla birlikte genellikle peygamberin Hz. Ali'ye hediye ettiği yönünde yaygın bir kabul vardır. Hatta bu hediye ile birlikte “*Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur*” dendiği yayınlarda geçer (Hathaway, 1999, s. 149; Öz, 2013, s. 553-554; de Jong, 2014, s.283). Zülfikar tasvirinin birçok sanat türünde örnekleri vardır. Sancaklarda, mezar taşlarında, resimli el yazmalarında ve özellikle de tekke levhalarında farklı düzenlemelerle sıklıkla uygulanan bir imgedir (Hathaway, 1999, s. 151; Bağcı, 2014, s. 248; de Jong, 2014, s. 281-283). Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki Zülfikar tasviri yazılarla ortak bir kompozisyon içerisindedir. Bu özellik tekke levhalarındaki yazı-resim birlikteliğinin duvarlara yansımalarıdır. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise Zülfikar tasvirinin etrafındaki yazılardır. Yukarıda da belirtildiği gibi kompozisyonda “*La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar*” yazısı okunur. Bu yazı “*Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur*” anlamına gelmektedir. Haliyle sanatçıların yazı ve resim birlikteliğinde tarih ve efsanelerden faydalandıkları ve bunların aracılığıyla yarattıkları tasarımlarla ortak bir imge oluşturdukları söylenebilir. Sivas Yıldızeli Şeyh Halil Türbesi ve Konya Beyşehir Advancık Köyü Cami Osmanlı dönemine ait Zülfikar tasvirlerinin olduğu yapılardan bazılarıdır (Uzun, 2019, s. 1843-1844). Zülfikar imgesi tarih içerisinde sürekliliği olan ve hiçbir şekilde kesintiye uğramamış bir tasviridir. Ardahan Posof Sarıdayı Köyü Cami, Konya Ereğli Büyük Dede Köyü Cami, Yozgat Tekkeyencesi Köyü Cami ve Denizli Acıpayam Yassihüyük Camisi'nde Cumhuriyet dönemine ait Zülfikar tasvirleri vardır (Arslan, 2020, s. 244-247). Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemindeki halk sanatçıları tarafından yapılan Zülfikar resmi kültür belleğine yerleşmiş ve üzerine büyük anlamlar yüklenmiş önemli bir imgedir.

Yapıdaki boyalı nakışlar ve duvar resimleri kadar camideki yazılar da yine yerleşmiş bir geleneğin izlerini taşır. Yazı repertuarında seçilen konular Kur'an'dan seçilmiş ayetler ve İslam dini açısından önemli kişilerin isimlerinden oluşur. Allah, Muhammed, Hasan, Hüseyin ve dört halifenin ismi birçok Osmanlı yapısında karşılaşılar. Genellikle Allah ve Muhammed'in isimleri mihrapta ve güney duvarında yer alırken diğer isimler harim duvarlarında, tromplarda veya pandantiflerde görülür. Çoğunlukla bir madalyon veya çerçeve içerisine yazılan isimler Anadolu, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya gibi birçok bölgedeki Osmanlı yapısına sanatçılar tarafından işlenmiştir.

Camideki yazı repertuarı içerisinde ayetler oldukça önemli bir yere sahiptir. Mihraptaki Ali İmran Suresi 37. Ayet yani “*Kullema de hale aleyhâ Zekerîyyal mihrabe*” birçok mihrapta yer alır. Ali İmran Suresi sadece Osmanlı dönemindeki camilerde değil Osmanlı öncesi camilerinde de tercih edilen bir yazıdır (Bakırer, 2000, s. 99). Yine aynı köklere sahip bir diğer ayet Âyetül-kürsî yani Bakara Suresi 255. Ayet'tir. Yapının tavan eteklerinde görülen Âyetül-kürsî Osmanlı'ya ait birçok yapıda karşılaşılar. Tavan etekleri, kubbe ve mihrap gibi çeşitli yerlerde örnekleri vardır. Haliyle Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki bu yazılar kökleşmiş bir geleneğin 1960'lardaki tekrarıdır.

Yapıda ilgi çeken diğer yazılar levhalarla ilişki kurulabilecek örneklerdir. Bu grup içerisine yazı-resim, yazı istifleri ve müsenna yazılar girer. Söz konusu örneklerin bir şablonun tekrarı olduğu anlaşılır. Yazı-resim halk sanatında ve özellikle de tekke levhalarında tercih edilen bir sanat türüdür. Camideki İbrik formundaki yazının benzeri Ankara Etnografya Müzesi ve Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin koleksiyonundaki levhalarda görülür. Yazı-resimle oluşturulan ibrik imgesinin üzerinde özellikle durulması lazım. İslam kültüründe önemli bir nesne olan ibrikler Osmanlı'da birçok sanat türünde karşılaşmaktadır. Ahşap, taş, alçı ve duvar resimlerinde farklı türlerde ibrikler görülür. Bunlar arasında levhalardan esinlenildiği anlaşılan ve Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki örneğe benzeyen bezemeler vardır. Safranbolu, Hacı İsmail Avcı Evi'nin duvarlarına sanatçılar tarafından ibrik formunda yazı-resim yapılmıştır (Aksel, 2015, 78-79; Altıer, 2019, s. 162). Bunun yanı sıra yine yazı istifleri ve müsenna yazılar hem levhalarda hem de yapılarda sıklıkla karşılaşılır. Bir bütün olarak bakıldığında Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki bu yazı düzenlemeleri doğrudan halk kültüründen beslenen levhaların duvarlara yansımalarıdır.

Son yıllarda yayımlanan ve 20. yüzyılın ortalarındaki duvar resimli camiler üzerine görüşler sunan araştırmalar vardır. Özellikle 1950'li yılların siyasi ve sosyal değişimi ve hareketliliğini göz önüne alarak bu tür bezemeleri “*geleneğin yeniden icadı*” olarak değerlendiren düşünceler ortaya konulmuştur (Değirmenci, 2020, s.133-134). Şüphesiz ki sanat üretimleri dönemin bütün koşullarından doğrudan etkilenir. Ancak Osmanlı hakimiyeti sonrası duvar resimleri ve kalem işlerinin sanatçılar tarafından yapılmaya devam ettiği günümüze ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır. Hatta 1930'lu ve 1940'lu yıllara ait duvar resimli yapılar bu durumun en önemli kanıtıdır.

Geleneğin devamını yapılarla kanıtlayacak olursak bu durumun yine en özel örnekleri İç Anadolu Bölgesi'nde takip edilebilir. Ankara'daki Karahoca Köyü Cami'nin 1905/6 tarihli duvar resimlerinin ve boyalı nakışlarının çok benzerini Kırşehir'deki Hüseyin Ağa Cami'sinin 1939 ve Nevşehir'deki Gülşehir-Gümüşkent Köy Odası'nın 1947/9 tarihli bezemelerinde görülür (Tali, 2013 s. 505; Tay, 2018, s. 248; Karaaslan, 2021, s. 173). Bu bilgiler halk sanatçılarının gelenekle sıkı sıkıya bağlı olduğunu ortaya koymakla birlikte 1950'lerden önce de köylerde duvar resimleri ve kalem işlerinin yapıldığını ve geleneğin devam ettiğini kanıtlar niteliktedir.

Değerlendirme-Sonuç

Genel olarak değerlendirildiğinde Çaykaya Köyü Eski Cami'nin boyalı nakışları ve duvar resimleri gelenekle sıkı sıkıya bağlıdır. Yapıdaki bezemeler Osmanlı sanat beğenisinin halk sanatçıları aracılığıyla Cumhuriyet dönemine uzanan örnekleridir. Şüphesiz bu kültürel aktarımda payı en çok olan kişiler halk sanatçılarıdır. Peter Burke'ün Avrupa halk kültürü üzerine kuramlarında halk kültürünün yayılmasında profesyoneller, yarı profesyoneller ve amatörlerden bahseder. Her ne kadar Burke, Avrupa kültürü üzerine çıkarımlar yapmış olsa da aynı bağı Türkiye'deki halk sanatı üzerine de uygulamak pek yanlış olmaz. Peter Burke'ün kitabında halk sanatçıları hakkında “*Genellikle gezginlerdi ve müşterilerinin evlerinde çalışırlardı. Eğitimleri de resmi değildi. Ressamlar, Hollanda veya Almanya'daki tahta oymalarını kopya ederek veya uyarlayarak repertuarını genişletmiş ve yeteneklerini çocuklarına geçirmeye çalışmış olmalıdır.*” şeklinde ifade eder (Burke, 1996, s. 111). Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki boyalı nakışların ve duvar resimlerinin kalıptan çalışılarak yapılması, özellikle dua kitapları ve levhalarda sıklıkla görülen imgelerin ve yazıların tekrarlanmış olması şüphesiz caminin sanatçısı Nakkaş Muhammed/Mehmed'i Burke'ün belirttiği halk sanatçılarıyla aynı noktaya getirir. Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki bezemelerin benzerlerinin Osmanlı'dan Cumhuriyet sonrasına kadar devam etmesi ve farklı bölgelerde örneklerinin olması yine gezici sanatçıların hem bu sanatı yaydığını hem de repertuarlarını genişlettiğini gösterir.

Çaykaya Köyü Eski Camisi'ndeki bezemeler 1960 yılına aittir. Hem bu yapının hem de çağdaşı olan diğer yapıların en büyük sorunu korumadır. Konunun kapsamına alınan yapının ilk inşa döneminin Osmanlı'ya dayanması yapının tescillenmesindeki önemli etkenlerden biridir.

Ancak her yapı tarihsel anlamda bu özelliğe sahip değildir. Bundan dolayı karşımıza 1970’li yıllara kadar uzayan (belki daha ilerisine) ve tarihi değeri olmadığı için görmezden gelinen bir grup bezemeli yapı çıkmaktadır. Çoğunlukla ilçelerde ve köylerde bulunan bu resimli camilerin büyük bir çoğunluğunun kaderi yeni camilerin inşasıyla değişmiştir. Kullanımdan çıkan yapılar zamanla daha da tahrip olarak ya yok olmuştur ya da yok olmanın eşliğine gelmiştir. Çaykaya Köyü Eski Cami, yok olmanın eşliğine gelen ve halk sanatının izlerini taşıyan önemli bir yapıdır.

Konunun kapsamına alınan Çaykaya Köyü Eski Cami ve çağdaşı olan diğer yapıların genel sorunu korumadır. 1960’lı yıllara ait mimari yapılarda yer alan bir Bedri Rahmi Eyüboğlu mozaiği, bir Füreyâ Koral seramiği veya bir Nuri İyem’in duvar resmi nasıl ki “*sanat eseri*” olarak kabul edilip, korunması gerektiği yönünde genel kabul varsa çağdaşı olan halk sanatçıların da eserleri aynı özenle korunmalı ve geleceğe taşınmalıdır.

Kaynakça

- Akok, M. (1951). *Ankara'nın eski evleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aksel, M. (2015). *Türklerde dinî resimler*. Kapı Yayınları.
- Altier, S. (2019). Osmanlı sanatında ibrik tasvirleri ve ikonografisi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, (29), 149-202.
- Arık, R. (1976). *Batılılaşma dönemi Anadolu tasvir sanatı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arslan, M. (2020). Anadolu Türk mimarisinde zülfikar tasvirleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (95), 235- 275.
- Atasoy, N. (2011). *Hasbahçe Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek*. Kitap Yayınevi.
- Bağcı, S. (1995). Erken Osmanlı kalemişleri üzerine bazı gözlemler, Nezh Başgelen (Ed.), *In Memoriam İ. Metin Akyurt Bahattin Devamı Kitabı* içinde (ss. 33-40). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bağcı, S. (2003). *Konya Mevlânâ Müzesi resimli el yazmaları*. Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları.
- Bağcı, S. (2004). Osmanlı mimarisinde boyalı nakışlar. H. İnalçık ve G. Renda (Eds.). *Osmanlı Uygarlığı 2*, 737-759. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bağcı, S. (2014). Metinlerden resimlere: elyazma tasvirlerinde Hz. Ali. Ahmet Yaşar Ocak (Haz.). *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, 217-264. Türk Tarih Kurumu.
- Bakırer, Ö. (2000). *Onüç ve ondördüncü yüzyıllarda Anadolu mihrapları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Beykal, F. (1996). *Denizli ilinde 19. yüzyılda yapılan duvar resimli yapılar*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Biçici, H. K. (2012). Sanat tarihi açısından duvar saati süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi’ndeki duvar saatlerinden örnekler, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53(2), 147-186.
- Burke, P. (1996). *Yeniçağ başında Avrupa halk kültürü*. İmge Kitabevi.
- Cirtil, S. (2017). Çivril Bayat Köyü Cami. M. Denkteş ve O. Eravşar (Eds.), *Sanat Tarihi Araştırmaları Prof. Dr. Haşim Karpuz’a Armağan Kitabı*, 115-124, Kıvılcım Kitabevi.
- Çakmak, Ş. (1995). Boğaziçi Kasabası Eski Cami (Baklan/Denizli). 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler Cilt 1*, 529-540. T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

- Çakmak, Ş. (2017). Denizli-Çivril Menteş Köyü Camisi. *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyu (22-25 Ekim 2014) Bildiriler*, 169-178. Efeler Belediyesi Kültür Yayınları 3.
- Çal, H. (1987). Şeyh Nasreddin (Nusret) Türbesi. *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986) Bildirileri*, 427-461. Gelişim Matbaası.
- Değirmenci, T. (2020). ‘Geleneğin Yeniden İcadı’: Bulanıklaşan Sınırlarda Bir Köy Camisinin Tasvirleri, *Milli Folklor*, 16(126), s. 118-135.
- De Jong, F. (2014). Bektaşilik’te ikonografi: dini kıyafetlerde, ayinlerde kullanılan eşyalarda ve resim sanatında sembolizm ve temalar üzerine bir inceleme. Ahmet Yaşar Ocak (Haz.). *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, 265-296 Türk Tarih Kurumu.
- Duran, R. (1992). Sekiz – Tekke Cami ve tekke sanatı ile ilgisi üzerine, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (VII), 323-349.
- Gezgör, V. (1997). *Milli Saraylar saat koleksiyonu*. TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını.
- Hathaway, J. (1999). Unutulan ikon: Hz. Ali’nin kılıcı zülfikar’ın Osmanlı türevi. *Cogito*. (19) 146-160.
- Karaaslan, M. (2018). *Kosova’da bulunan geç dönem Osmanlı duvar resimleri ve boyalı nakışlar*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaaslan, M. (2021). Ankara’da korunması gerekli bir köy camisi: Karahoca Köyü Camisi, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 9(1), s. 171-185.
- Kuyulu, İ. (1998). İzmir ve çevresindeki bir grup duvar resminin incelenmesi. *II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğleri*, 57-78. Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Kuyulu, İ. (2000). Anatolian wall paintings and cultural tradition, *EJOS (Electronical Journal of Oriental Studies)*, (3), 1-27.
- Öney, G. (1971). *Ankara’da Türk devri dini ve sosyal yapıları*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Öz, M. (2013). Zülfikar, *İslam Ansiklopedisi*. (44), 553-554.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma dönemi Türk resim sanatı 1700-1850*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tali, Ş. (2013). Kırşehir/Mucur’daki Hüseyin Ağa Cami ile Emine Hanım Camii’nin kalem işleri, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(25), s. 504-528.
- Tanımdı, Z., Kilercik, A. A. (2012). *Sakıp Sabancı Müzesi kitap sanatları ve hat koleksiyonu*. Sakıp Sabancı Müzesi.
- Tay, L. (2018). Gülşehir-Gümüşkent köy odası, *III. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşatılması*, 243-252, Akdeniz Üniversitesi.
- Tekinalp, P. Ş. (2002). Batılılaşma dönemi duvar resmi. *Türkler Ansiklopedisi*. (15), 440-448.
- Uçar, M. (2013). *Arnavutluk’taki Osmanlı dönemi mimarisinde süsleme*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, T. (2019). Sivas Yıldızeli Şeyh Halil Türbesi duvar resimleri, *History Studies International Journal of History*, 11 (5), 1839-1858.
- Yavuz, S. S. (2003). Livâü’l-Hamd, *İslam Ansiklopedisi*. (27), 200.